

ÇUKUROVA'DA TARIMA BAĞLI HALK EKONOMİSİNDE HARMAN VE HASAT GELENEKLERİ

Threshing and Harvesting Traditions
in the Folk Economy Related to Agriculture in Çukurova

İsmail ŞENESEN*

ÖZ

Bereketli topraklarıyla bilinen Çukurova, binlerce yıldır tarımın her türüsüne ev sahipliği yapmış ve tarım faaliyetleri, halkın ana geçim kaynağını oluşturmuştur. Buğday, arpa, pamuk, susam, karpuz, mısır, ayçiçeği, turunçgiller, fıstık, domates, zeytin, bezelye gibi çok çeşitli ürünün yetiştiği Çukurova'da, buğday hasadı ve harmanı ile hemen her ürünün hasadıyla ilgili zengin bir uygulama, inanış ve gelenek altyapısı dikkati çekmektedir. Örneğin hasat, bazı yerlerde tırpanla bazısında orakla veya biçerdöverle yapılır. Hasat yapılacak tarlaya besmele çekilerek sağ ayakla tarlaya girilir, hava bulutluysa uğursuz sayılır ve harman yapılmaz. Ürünün iyi olması için adak adanır. Harmanda erkekler ve kadınlar karşılıklı atışmalar yapar, tekerleme, mâni, türkü söylerler. Oyunlar, yarışmalar düzenlerler. Verimli ve bol ürün için şükür duası edilir, Kuran okunur, kurban kesilir, yemek verilir. Bu çalışmada, Çukurova bölgesinde tarıma bağlı halk ekonomisinde, harman ve hasat gelenekleri çerçevesinde, geçmişten günümüze yaşayan harman ve hasat uygulamalarıyla bunlara bağlı olarak gelişen âdet ve inanmalar tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada, yazılı kaynaklardan yararlanılarak, eski uygarlıklardan günümüze topraktan yararlanma biçimleri ve Orta Asya'dan Anadolu'ya Türklerin tarım konusundaki uygulamalarına kısaca değinilmiştir. Sözü edilen uygulamalar, âdet ve inanmalar, alan araştırması yöntemiyle derlenmiş; derlenen bilgiler, sınıflandırılmış ve halk arasında bugün hâlâ yaşayan harman ve hasada dair uygulamalar, gelenekler, inanışlar, geçmişten günümüze tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Çukurova, tarım, halk ekonomisi, harman ve hasat gelenekleri, halk inanışları.

ABSTRACT

Çukurova, known for its fertile lands, has hosted all kinds of agriculture for thousands of years and agricultural activities have been the main livelihood of the people. In Çukurova, where a wide variety of products such as wheat, barley, cotton,

* Dr., Çukurova Üniversitesi, Rektörlük, Türk Dili Bölümü, Adana/Türkiye. E-posta: isenesen@cu.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-9603-3047.

sesame, watermelon, corn, sunflower, citrus fruits, peanuts, tomatoes, olives and peas are grown, a rich practice, belief and tradition regarding the harvesting and threshing of almost every product draws attention. For example, harvesting is done in some places with a scythe and in some with a sickle or a combine harvester. The field to be harvested is moved to the field with the right foot, and if the weather is cloudy, it is considered ominous and threshing is not done. A vow is made for the good of the product. Men and women have mutual quarrels in the threshing floor, sing rhymes and folk songs. They organize games, competitions. For a productive and abundant product, a prayer is made, the Quran is recited, a sacrifice is sacrificed, and food is given. In this study, it has been tried to determine the customs and beliefs developed in the Çukurova region with the threshing and harvest practices living from the past to the present within the framework of threshing and harvesting traditions in the folk economy dependent on agriculture. In the study, the ways of utilizing the land from ancient civilizations to the present and the practices of Turks in agriculture from Central Asia to Anatolia are briefly mentioned by using written sources. The mentioned practices, customs and beliefs were compiled using field research method; the compiled information was classified and the practices, traditions, beliefs, and traditions of harvests and harvests still alive today among the people have been tried to be determined from the past to the present.

Keywords: Çukurova, agriculture, folk economy, threshing and harvesting traditions, folk beliefs.

Giriş

Genel olarak kırsal alanda ve köylerde yaşayan insanların, inanç sistemleriyle, geçmişten getirdikleri geleneksel yapıları ve davranış kalıplarıyla harmanlayarak içinde buldukları çevreyle uyumlu olarak ürettikleri, tükettikleri, pazarladıkları ürünler ve bunlarla ilgili olarak geliştirilen kültür kalıpları, “halk ekonomisi” olarak tanımlanabilir (Özarlan ve Karataş, 2016: 17-19). Köy tipi yerleşim yerlerinde iş bölümüne dayalı faaliyetler bütününe “köy ekonomisi” de denilmektedir.

İnsanoğlunun var oluşundan günümüze kadar tarım sektörü, üretim faaliyetleri ve toprak mülkiyeti açısından çeşitli evreler geçirmiştir. Avcılık ve toplayıcılık dönemi ile başlayan tarımsal faaliyetlerin yerini günümüzde, bilgi ve teknolojinin kullanıldığı uzmanlaşmış ve planlı tarım işletmeciliği almıştır. İnsanların topraktan ve hayvandan yararlanma süreci geçmişten günümüze çeşitli dönemlerden oluşmaktadır. Bu dönemler; toplayıcılık, av ve balıkçılık, ilkel ziraatçılık, geçimlik tarım, uzmanlaşmış tarım ve modern tarım olmak üzere çeşitli aşamalara ayrılabilir (Direk, 2010: 18; Doğan vd., 2015: 31).

Bu çalışmada, tarım ekonomisi konu edilmiştir. Çukurova bölgesinde tarıma bağlı halk ekonomisinde, geçmişte yaşamış ve günümüze yaşayan harman-hasat uygulamaları ile bunlara bağlı gelişen âdet ve inanmalar tespit edilmeye çalışılmıştır. Alan araştırması yöntemiyle derlenip sınıflandırılarak elde edilen bulgular, tarihsel bir bakış açısıyla Türk kültürünün kodları da göz önünde bulundurulularak analiz edilmeye çalışılmıştır.

1. Orta Asya'da Tarım

Türklerin ilk ana yurdu olan Orta Asya, denizlerden uzak, geniş otlaklar, çöller ve düzlüklerden meydana gelen sert iklimli bir yerdi. Türklerde ilk defa buğday ekilmiş; bunu arpa, bakla ve mercimek izlemiştir. Nişasta buğdayı, kızıl buğday, kaplıca ve yulaf Orta Asya'da neolitik devirden çok önceleri Türkler tarafından yetiştiriliyordu (Kafesoğlu, 1997: 313-316). Buğday, beslenmede temel gıdalardan biriydi ve genellikle “aşlık” yani “yemeklik” olarak kullanılmıştır. Buğday kültürünün zenginliği bulgur, dövme, kavut, kavurga, un, yarma gibi buğdayla ilgili terimlerin çokluğundan anlaşılmaktadır. Tarih boyunca Altay Dağları'nın en ıssız vadilerinde yaşayan Türk dillerinde karşılaşılan bu kelimeler Anadolu'da da görülmektedir. Orta Asya'da, “karabuğday” çeşidi önemli yer tutmuştur. Bazı Avrupa dillerinde buna “Türkmen buğdayı” denilmektedir. Birbirinden uzak Türk kavimlerinde bu buğday aynı isimle biliniyordu (Özçelik, 2005: 5).

Arkeolojik kazılarda, tarım aletleri olarak saban ve değirmen taşları ile kavun-karpuz çekirdekleri, buğday, arpa tohumlarının bulunması, Türklerin, Hunlardan önce de tarım yaptıklarını göstermektedir. Göktürk Devleti'nde tarım gelişmişti. Orhun Kitabelerinden, o dönemde Göktürklerin oldukça rahat bir yaşam sürdükleri anlaşılmaktadır. Göktürkler, hububat saklamak için ambarlar yapmışlar, Çin'le ilişkileri artırarak tohumluk hububat ve tarım aletleri alışverişi yapmışlardır. Baykal Gölü civarındaki kazılarda, saban demirleri, oraklar, değirmen taşları, hububat saklama çukurları bulunmuştur. Selenga bölgesinde Göktürlere ait kürek ve pulluklar da ortaya çıkarılmıştır (Özçelik, 2005: 5-6).

2. Anadolu'da Tarım

Küçük Asya olarak da bilinen Anadolu, Asya'nın batısında dikdörtgen şeklinde Avrupa'ya doğru uzanmış bir yarımadadır. Kilikya denilen Çukurova ve Amik Ovası ise ilk çağlardan beri tarım açısından önemlidir. Buranın verimli toprakları insanları kendine çekmiştir. Doğu Anadolu'daki akarsuların suladıkları yaylalarda da çok eski devirlerden beri iskân görülmüştür (Özçelik, 2005: 6). Anadolu'da ekonomik hayat tarıma dayalıydı, ancak tarım

ekonomisi Mısır ve Mezopotamya'ya göre geri idi. Suni sulama yapmak dağlık arazide zordu ve Nil gibi bereketli mil tabakası bırakan bir akarsu bulunmuyordu. Anadolu'da yaşayan insanlar yağmuru beklemek zorundaydı. Havalar iyi gidince bol ürün oluyor, kötü gidince kıtlık oluyordu (Özçelik, 2005: 7).

Anadolu'da, M.Ö. 1800-1200 yılları arasındaki dönem, "Hititler Dönemi" olarak ifade edilmektedir. Hitit İmparatorluğu, tarıma dayalı bir ekonomiye sahiptir. Bu dönemde yetiştirilen başlıca tarımsal mamullerin buğday, arpa, çavdar, üzüm, incir, elma ve zeytin olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, arpadan bira ve üzümünden de şarap bu dönemde yapılmıştır (Yavuz, 2005: 1-2). Anadolu'da M.S. 395-1453 yılları arasındaki dönem, "Bizanslılar Dönemi" olarak ifade edilmektedir. 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethiyle yıkılan Bizans İmparatorluğu'nun ekonomisi; el sanatları, tarım ve ticarete dayanmaktadır. Bizanslılar döneminde gerçekleştirilen başlıca tarımsal faaliyetlerin buğday, arpa, yulaf, çavdar pamuk, meyve ve sebze türleri, üzüm, zeytin ve zeytinyağı, arıcılık ve hayvan yetiştiriciliği (koyun, keçi, sığır ve at) olduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte başta pamuklu ve ipekli dokumacılık olmak üzere ketencilik ve halıcılık da tarımsal ürünlerin kullanıldığı faaliyetler arasında yer almaktadır (Tolan, 2006: 50-62). Anadolu'da, 1038-1338 yılları arasındaki dönem olan "Selçuklular Dönemi"nde, halkın bir bölümü tarla tarımı yapmakta, bir bölümü koyun başta olmak üzere hayvancılık, bir bölümü ise meyve üretimi ve bağcılık ile uğraşmaktadır. Anadolu Selçukluları için buğday, pirinç ve pamuk üretiminin tarımsal üretimde önemi büyüktür (Direk, 2010: 52, Özçelik, 2005: 9).

14. yüzyıldan itibaren Anadolu'da Osmanlılar hâkim olur. Osmanlı İmparatorluğu'nda ekonomi, tarım ağırlıklı bir yapıya sahiptir. Bu dönemde nüfusun yaklaşık %90'ı geçimini tarımsal faaliyetlerden sağlamaktadır (Kıral ve Akder, 2000: 1). Bu dönemde, çiftçi ve köylü toprağın sahibi değildi. Ekonomide tarımın ağırlığı fazla olduğundan, çiftçinin toprağını bırakıp başka yere göç etmesine genellikle izin verilmezdi. Toprağını bırakıp, başka yere gidenlerden "Çift Bozan" adı ile bir vergi alınırdı (Özçelik, 2005: 10). Osmanlı İmparatorluğu'nda en önemli tarımsal mamulün tahıl olduğu görülmüştür. Toplam tarımsal üretimin %90'ını tahıl türleri oluşturmaktadır. Ayrıca pirinç, pamuk, kendir, kenevir, tütün, bağcılık, sebze ve meyve üretimi ile koyunculuk da önemli tarımsal faaliyetler arasında yer almıştır. 1913 yılına gelindiğinde ise şeker pancarı tohumları ithal edilmiş ve pancar üretimine başlanmıştır (Direk, 2010: 55).

Türkiye’de tarım kesimi, ağır ve güç koşullar altında Büyük Millet Meclisi Hükümeti’nin ilan edildiği tarihe ulaşmış, 1. Dünya Savaşı ve İstiklal Savaşı’nın etkileri de bu tabloya eklenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin devir aldığı yapıda tarım; ekonomik tarıma dayalı ürün pazarı gelişmemiş, üretim deseni hububat ağırlıklı, tarım ürünü talebi üretimi yönlendirecek nitelikte olmayan, tarıma dayalı sanayii cılız, pazarlama altyapısı olmayan, teknoloji ilkel, teknoloji ürünü girdi kullanımı yok seviyede bir görünüme sahiptir (Özçelik, 2005: 15). Türkiye’de Cumhuriyet sonrası yaşanan ekonomik gelişmeler sonucunda sanayi sektörüne ağırlık verilmiş, fakat tarım sektörü de ülke ekonomisi içerisinde önemini birçok bakımdan korumaya devam ettirmiştir (Kıral ve Akder, 2000: 1).

Tarım sektörünün 1920’lerdeki düzeyinden bugünkü düzeyine çıkması, bu süreçte yaşanan hızlı gelişim ve değişimin sonunda olmuştur. Zeynep Dernek, bu alandaki gelişmeleri şöyle sınıflandırmıştır: 1. Ekim alanı, üretim miktarı ve verimlilik açısından gelişim sağlanmıştır. 2. Teknoloji düzeyinde gelişim sağlanmıştır. Üretimde makine, gübre, ilaç ve gelişmiş tohum kullanımı artmış, sulama, tesviye, drenaj olanakları genişlemiş, açık ve örtü altı yetiştirme teknikleri yaygınlaşmıştır. Geçmişte hayvan gücü ile tarım yapan Türk çiftçisi, bugün bir milyonu aşan traktör varlığıyla makineli tarıma uygun olmayan sınırlı alanların dışında, toprak işlemeden hasada kadar tüm işleri makine ile yapacak düzeye gelmiş, ıslah edilmiş çeşitlerle daha fazla ürün elde etme olanağına kavuşmuştur. 3. Kırsal alanın sosyal yaşamı, 1926 yılında çıkarılan yasa ile değişmiş, bu tarihten sonra miras hukukunda kadın-erkek eşitliği sağlanmıştır (Dernek, 2006: 7).

3. Çukurova’da Tarım

Çukurova, ilkçağlardan beri verimli toprakları ile pek çok uygarlığa beşiklik etmiştir. Bir tarafı deniz bir tarafı yüksek dağlarla çevrili Çukurova, içinden geçen Seyhan Nehri ve Ceyhan Nehri’nin sürüklediği alüvyonlu topraklarla, tarım için verimli bir ova olmuştur. Bu iki nehrin ulaşım olanaklarıyla Çukurova, tarihin her döneminde çevrenin tarım merkezi durumuna gelmiştir.

Roma imparatorluğu döneminde tarım büyük ilerlemeler göstermiş ve Çukurova, Roma’nın yiyecek ambarı durumuna gelmiştir. Bizanslılar döneminde Çin’den alınan ipekböcekçiliği gelişmiş ve Antakya’da imalathaneler kurulmuştur. Müslümanların 8. Yüzyılın başında Bizans topraklarını işgal etmesiyle, Adana ovasında tarımda yeni bir dönem başlamıştır. Tarihçiler, pamuğun Müslümanlar tarafından Çukurova’ya getirilmiş olduğunu söyler-

ler. Ancak Çukurova'nın pamuk ihracatında önem kazanması, 15. yüzyılda olmuştur. Ramazanoğulları döneminde yapılan sistemli çalışmalarla tarımda gelişmeler sağlanmış, yörede bağ ve bahçeler çoğalmış, çeltik, hububat, susam ve pamuk tarımı başlamıştır. Zeytinciliğin gelişmesinde ise Venedikli tüccarların rolü olmuştur. 17. Yüzyılda Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde Adana ovasında ekilmiş arazinin çokluğundan ve nimetlerinin bolluğundan söz ederken, portakal, limon, zeytin, incir, nar ve şeker kamışını över. Pamuğun her tarafa bu bölgeden gittiğini ve halkın çoğunun pamuktan para kazandığını söyler (Adana Valiliği, 1973).

Aynı dönemde, Çukurova'da köy ve çiftliklere binek hayvanlarıyla gidilir, taşıma işi develerle yapılırdı. Bölgede ilk kağrı, 1877 Rus harbinden sonra görülmüş, iki tekerlekli araba ise 1880'de Tarsus'tan getirilmiştir. Dönemin en önemli aleti "saban"dır. Bu aletin ortalama ağırlığı beş kilo olup ayrı işlerde kullanılmak üzere dört çeşit uç demiri vardır. Bu demirlerden "sivri burun", kış aylarında "bor" (dinlendirilmeye bırakılmış) yerlerin süpürülmesinde, "söğüt yaprağı", Haziran'dan itibaren yapılan üç-dört sürmede, "kırlangıç kuyruğu", Eylül ortasına kadar yapılan üç sürümde kullanılırdı. Böylece, aynı tarlanın on kez sürüldüğü olur ve oraya buğday ekilirdi. "Bor felhanı" denilen bu nadasa buğday ekilirdi. Ekim ayında yapılan on birinci sürme ile topraktaki "kındırğa" ve "çeti" gibi arsız otlar kesilip gelişmeleri önlenirdi. Bu işlemlerden sonra tarlada "ayrık" ve "geliç" gibi otlar kalmışsa, bunlar da "kötenciler" (karasaban yavaşmaları) tarafından temizlenirdi. Eğer toprak, ağır bünyeli (killi) ise, tarlaya buğday ekilerek tarla biraz yordurulur, böylece pamuğun "dellenmesi" yani meyve yerine dal vermesi önlenirdi (Ener, 1939).

4. Yöntem

Bereketli topraklarıyla bilinen Çukurova, binlerce yıldır tarımın her tür-lüsüne ev sahipliği yapmış ve tarım faaliyetleri, halkın ana geçim kaynağını oluşturmuştur. Buğday, arpa, pamuk, susam, karpuz, mısır, ayçiçeği, turunçgiller, fıstık, domates, zeytin, bezelye vb. çok çeşitli ürünün yetiştiği Çukurova'da, buğday hasadı ve harmanı ile hemen her ürünün hasadıyla ilgili zengin bir uygulama, inanış ve gelenek altyapısı dikkati çekmektedir. Bu çalışmada, halk ekonomisinin önemli bir kolu olan tarım ekonomisi konu edilmiş; Çukurova bölgesinde tarıma bağlı halk ekonomisinde, harman ve hasat gelenekleri çerçevesinde, geçmişten günümüze yaşayan harman ve hasat uygulamalarıyla bunlara bağlı olarak gelişen âdet ve inanmalar tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada, yazılı kaynaklardan yararlanılarak, eski uygarlıklardan günümüze topraktan yararlanma biçimleri ve Orta As-

ya'dan Anadolu'ya Türklerin tarım konusundaki uygulamalarına kısaca değinilmiştir. Sözü edilen uygulamalar, âdet ve inanmalar, 2018 ve 2019 yıllarında alan araştırması yapılmış; derlenen bilgiler, sınıflandırılmış ve halk arasında bugün hâlâ yaşayan harman ve hasada dair uygulamalar, gelenekler, inanışlar, geçmişten günümüze tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgular, tarihsel bir bakış açısıyla ve Türk kültürünün kodları göz önüne alınarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

5. Bulgular

Çukurova'da tarıma bağlı halk ekonomisinde, harman ve hasat gelenekleri, oldukça çeşitli ve zengin bir görünüm arz etmektedir. Bu bölümde, konuyla ilgili gelenekler ve inanışlar, aşağıdaki şekliyle üç kısımda sınıflandırılmıştır:

5.1. Harman ve Hasat Öncesindeki Uygulamalar, Gelenekler ve İnanışlar

Hasat zamanı yaz aylarına denk gelir. Ürünün cinsine göre, genelde mayıs sonu, haziran başı ve temmuz harman hasat aylarıdır. Yağmur yağmadan önce ürünün işlenmesi gerekir. Yağmur yağarsa ürün bozulur (KK-1). Aile, hasat yapılacak tarlaya veya bahçeye gider ve orada yaklaşık bir ay kalır. Bahçenin içine “hayma” denen kuru dallardan barınak yapılır (KK-10, KK-32). Sabah erken kalkılır, besmele çekilerek sağ ayakla tarlaya girilir. Ekinler sabah erken vakitte toplanır çünkü buğday taneleri sıcağa kalınca başaktan düşer ve ürün ziyan olur. Patoz ise gece yapılır (KK-2, KK-13). Hava bulutluysa uğursuz sayılır, harman yapılmaz. Buğday biçilirken “çift kelleli buğday” bulunursa bunun şans getireceğine inanılır. Mal sahibi bunu bulan işçiye bahşiş verir. Yer fıstığı hasadında işçi üç dişli yer fıstığı bulursa şans getireceğine inanıldığı için işçiye bahşiş verilir (KK-21, KK-47). Harmanda topluca tarlaya gidilir. Ürünün verimli olması için adak adanır (KK-4, KK-16).

Çukurova'da tarıma bağlı halk ekonomisinde, harman ve hasat gelenekleri ile buntara bağlı inanışlar incelendiğinde, hasat öncesindeki hazırlıkların içinde, işe başlarken hayırlı bir zaman arayışının çok önemli olduğu görülür. Nasıl ekim ve dikim işi herhangi bir zamanda yapılmaz, bunun için öncelikle en hayırlı zaman beklenirse, hasatta da sabahın erken vakti, bulutsuz, güneşli bir hava, hasat için uğurlu ve şanslı kabul edilir. Besmele çekilerek sağ ayakla girilen tarladaki ürünün hasadının bolluk içinde olacağı inancı dikkati çeker. Tarlaya “sağ” elle ilk tohumu atmak gibi hasat için tarlaya “sağ” ayakla girmek de halk arasında “sağ” tarafa yüklenen uğur ne-

deniyedir. Bir bolluk simgesi olan “buğday” biçilirken çift başlı başağın bulunmasının şans ve uğur getireceğine inanılması, ürünün bol olması için hasat öncesinde adaklar adanması, İslamiyet öncesi inanç öğelerinin hasat ve harman geleneklerinde yaşadığını gösterir.

5.2. Harman ve Hasat Sırasındaki Uygulamalar, Gelenekler ve İnanışlar

Harman sabahı 04.00 gibi kalkılır, 04.30-05.00 arası herkes toplanır. Domates, salatalık getirilip gölge bir yere konur. Sonra işe girilir. 09.00'a kadar çalışılır. O saatte iki kadın, işi bırakıp kahvaltıyı hazırlar. Bu kahvaltı gelenek olmuştur (KK-10, KK-36). Buğday biçilirken buğdayı çok olanlar para veya buğday karşılığında ya da yardımlaşma usulü yani “kesik” olarak ırgat tutarlardı. Ekin biçilirken on kişiye beş kişi desteci tutulurdu. Bu on kişi ekini elleriyle biçerken diğer beş kişi de biçilen ekini omzunda taşıyıp deste yapardı. Tarla sahibinin görevlendirdiği “değnekçi” adı verilen bir erkek işçi olur. O da kedisine “yalaka” denen bir kadın yardımcı seçer. “Yalaka” kadın, kadın işçileri çalışmaya teşvik eder. Erkek değnekçi bağırarak veya düdükle, “İşi bırak! İşe başla!” diye işaret verirdi. “Yalaka” kadın teşvik için mâni de söylerdi:

Tez olursa hanımlar
Çocuk koca beklemez
Haydin diyerek kadınlar
Oh! demekle iş bitmez (KK-1).

Biçimden önce buğday, saplarının yumuşaması için tekrar sürülürdü. Sapın yumuşamasına “malama” denirdi. Düveni süren kıyılardaki malamaların üstünden giderdi. Her tarafı sürmek için malamalar toplanır ve bu işlem tekrarlanırdı. Malamaların üst üste yığılmasına “tınas” denirdi (KK-1).

Eskiden ekin biçilirken ellik, orak, tırpan, dirgen, düven, gözer (kalbur, elek) gibi aletler kullanılırdı. Harmanda olgunlaşan ürünler, “Azrail’in kılıcı” denen orak, at yardımıyla tırpan veya elle biçilirdi. Bugün de makine girmeyen yerlerde elle biçiliyor. Düven, günümüzde kullanımdan kalkmıştır. Köylü, ekini biçerken parmaklarını orakla kesmemek için ortadaki üç parmağa ağaçtan yapılan “ellik” takardı. Ekin biçilirken ellikle tutulan ekine” pıncat” denirdi. (KK-9). Günümüzde, mahsul orak ya da biçerdöverle biçildikten sonra hayvan sırtında veya traktörle bir yere toplanır. Sonra deste yapılır. Kadınlar bu desteleri ipin üstüne koyarak sırtlarında taşıyarak harman yerine götürürler (KK-3).

Orakla biçilen samanların içi buğdaylı olur, bu nedenle samanların içindeki buğdayı ayıklamak için samanlar savurulurdu. Buna da “harman”

denirdi. Samanı savururken arkadan gelenler, samanların olduğu yerleri süpürürlerdi. Buğdayın saplı bölümünün süpürülmesiyle, buğday ortaya çıkardı. Başaklı buğdaylar yine dövenlerle sürülürdü. Dövenlerin altında çakıllı taşlar olurdu, o taşlar süründükçe başaklı buğdayları ezerdi. Çakıl taşlarını yumuşatmak için bu sürme işlemi yapılırdı. Saman, döven ile sürülür ve içindeki buğday elenirdi. Bu işleme “kosar” denirdi. Buğday sonra da “gözer” ile elenirdi. Bu işlemlerin sonunda, kıpkırmızı buğday ortaya çıkardı (KK-1).

Biçerdöverin olmadığı yerde düven ya da gem denilen aletle ürünü ayıklama işi at veya öküz yardımıyla, döven denilen ağaçlara çakmaktaşı takılmış aletle bunlar ezilip, harman daha sonra rüzgârlı havalarda yabalarla savrulmak suretiyle yapılırdı (KK-28). Eskiden, traktör yerine uzun ve kalın bir odunun aralıklı delinerek içine sivri demirlerin yerleştirilmesiyle yapılan ve “hilen” adı verilen bir alet kullanılırdı. Toplanan buğdayın üstünden hayvanlar yardımıyla çalışan aletle geçilirdi (KK-49). Günümüzde insan veya hayvan gücünün yerini biçerdöver almaya başlamıştır. Hasat zamanı köye bir biçerdöver getirilir ve sırayla herkesin buğdayı biçilir. Biçerdöver samanı balya haline getirir (KK-34). Özellikle de iş makinelerinin giremediği dağlık alanlarda hasat, imece usulü yapılır. Harmanda, köylüler bir araya gelerek imece usulüne göre çalışır, toplu şekilde sırayla her köylünün işi yapılır (KK-7, KK-11). Köylüler gruplar halinde sırayla “mencel” veya orakla tarlayı biçer ve ardından mahsulü deste halinde getirirlerdi. Bir hafta sonra büyük harman olacağını belirleyip imece veya yevmiye ile harman yerine giderlerdi. Traktörün arkasında kara patoz olurdu. Dört beş kişi harman yerine gelip patozu harmanın yanına kurardı. Yirmi metre öteye de traktörü kururlar ve traktörle patoz arasına kayış eklerlerdi. Patoza atılan saplar bir tarafa buğday bir tarafa çıkardı. Bu arada kadınlar da patozun önünden buğdayı çuvallara doldurur, böylece harman kalkardı (KK-6, KK-12).

Buğday yığınının “cec” denir. Ürün de çuvala konup at arabasıyla eve taşınır. Saman çetenle, at arabasıyla getirilip tödeye (samanlık) konur. Samanlıktaki mahsul, sahibine kalacak kısım, satılacak kısım, hayvan yemi olacak kısım olarak üçe ayrılır. Sahibine yemeklik için kalan buğday, değirmene götürülür. Kalanı satılır. Hayvanlık (sap kısmı), yemlik olarak ayrılır. Mahsulün bir kısmı da tohumluk bırakılır (KK-19). Evdekiler buğday ve samanı birbirinden ayırır. Bunun için kullanılan bir harman makinesi vardır. Bir kişi makinenin kolunu çevirir, diğeri de makineye ezilmiş ekinleri doldurur. Ayrıca ağustos sonunda fasulye, mısır koparılır, harmana getirilir. Brandanın üstüne konur, dövülür. “Kıpcuk” denen fasulye sapsapları ayrılır (KK-40).

Harmanda rüzgârın esmesi çok önemlidir. Halk arasında “Haydar” rüzgârdır ve estiğinde buğdayla sapını ayırır. Bu yüzden yedi adet çubuk kesilerek traktörün arkasına dikilir ve “Haydar! Haydar es!” denir. Buğday patozun üzerine savrulduğunda söylenen bu sözün amacı, rüzgârdan yardım istemektir. Ayrıca harmanda olgunlaşan ürünü biçmekte kullanılan orak ve tırpanın “Azrail’in kılıcı” olduğuna inanılır (KK-17). Harman yerine giderken traktörde veya harman yaparken genç kızlar, kadınlar şarkı, türkü, bilmece, tekerleme, mâni söylerler. Harman yerinde söylenen manilerden bazı örnekler şöyledir:

Evlere bastık şire
Sandığımız nire
Ne dolaşan ortada
Bedenine yel gire (KK-15).

Harman yeri, taş yeri
Usul bas yavaş yürü
Kız elindeki testi
Bana ver de boş yürü

Harman yeri düz gider
Bir kınalı kız gider
O kız yolun şaşırması
İnşallah bize gider (KK-16).

Ekin ekim ot bitti
İçinde bülbül öttü
Ötme bülbül ötme
Yârim askere gitti

Ekinler sarı sarı
Çocuklar sürü sürü
N’iden deli gönü de
Elin eskittiği yâri (KK-1).

Eskiden buğdayı sapından ayırmak için akrabalar toplanır, konu komşu yardıma gelir, eğlenerek çalışırdı. Harmanda erkekler ve kadınlar karşılıklı atışmalar yapar, şarkı söylerlerdi (KK-8, KK-27). Ayrıca, eskiden buğday biçilirken şakalaşmak, eğlenmek maksadıyla ve iş çabuk bitsin diye erkeklerin ayağına ya da boynuna ip atılmış. Maksat onlar yavaş çalışsın, kadınlar

hızlı olsun diye bir yarış içindelermiş. Erkekler de kadınlar yavaş çalışsın, eline batıp onları yavaşlatsın diye destenin içine dikenini görünmeyecek şekilde sarıp koyarlarmış (KK-1).

Mahsulü kaldırırken yarışlar yapılır; kim arkada kalır ve temiz yapmazsa “çobana gelin olur” ya da ceza verilirdi. Geride kalan, aynı yerleri tekrar toplardı. Yevmiyecilerden, mahsulü çabuk toplayana iki kat para verilirdi. Bu yarışlar sayesinde, mahsul çabuk kalkardı. Bazen de harmanda iyi çalışana ödül olarak bilezik verilirdi (K-33). Ramazan ayında harmanı oruçlu kişiler yapar. Oruçlu kişiler, açlıktan ve susuzluktan bayılınca, yüzleri yıkanır ve işe devam ederlerdi. Harman yerinde genç kızlarla genç erkekler durumu fırsat bilip buluşurlar görüşürlerdi (KK-41).

Çukurova’da harman ve hasat sırasındaki uygulama ve inanışlar incelendiğinde, halk arasında, köylünün beraber çalışması, özellikle sarp arazide, iş makinalarının giremediği dağlık alanlarda bir araya gelip yardımlaşarak ortak çalışmaları, biçerdöveri birlikte kiralayıp sırayla kullanmaları, her gün birisinin tarlasının hasadına yardım etmeleri, kültürümüzün önemli değerlerinden birisi olan “imece” geleneğinin yaşatıldığını göstermesi bakımından önemlidir. İmece geleneği, kolektif katılımın, yardımlaşma ve dayanışma kültürünün devam ettiğinin birer göstergesidir. İmece usulüyle, komşular, akrabalar birbirine yardım ederlerken, işi eğlenceli kılmak için türküler, maniler, tekerlemeler söyleyerek hem halk edebiyatının bu ürünlerinin içeriğine harman ve hasat konusunu sokarak repertuarın zenginleşmesini hem de bu türlerin icra geleneğini sürdürmesini ve yeni kuşaklara aktarılmasını sağlamış olurlar.

Yapılan işi kolay kılmak ve çabuk bitmesini sağlamak, eğlenmek, şakalaşmak işlevleriyle hasat sırasında oynanan oyunlar; çekişmeli yarışmalar hüviyetindedir. Bu yarışmalarda, ödülün de cezanın da sembolik olduğu, maksadın çalışırken aynı zamanda hoşça vakit geçirmek olduğu görülmektedir. Ekim ve dikim geleneklerinde, ekilen ürünün sağlıklı büyümesi ve bol olması için çeşitli büyüklük sözlerin tekrarlandığı görülmekteydi (Şenesen, 2019: 781). Harman ve hasat geleneklerinde de benzer uygulamalar ve inanışlar dikkati çekiyor. Harmanda rüzgâr, ekini savurarak çok önemli bir işlev üstlendiği için, kesilen yedi adet çubuğun traktörün arkasına dikilerek “Haydar! Haydar es!” denilmesi ve bu sayede rüzgârdan yardım dilenilmesi, bu geleneklere örnek olarak verilebilir. Hasat ve harmana gücü yeten herkesin katılabilmesi, kaç-göçün olmaması sebebiyle, yetişkinler gibi gençlerin de yarışlarıyla birlikte aynı ortamlarda bulunabilmelerine olanak sağlamış ve sosyal hayatın o mekânlara taşınmasını mümkün kılmıştır.

5.3. Harman ve Hasattan Sonraki Uygulamalar, Gelenekler ve İnanışlar

Harman zamanı, patozcu gelir, biçerdöverle her gün buğdayı biçer, buğdayını biçtiği evde kalırdı. Patozcuya emeğinin karşılığı olarak buğday verilirdi işçiler harmanda kullandıkları aletleri ev sahibinin önüne atar ve bahşış ister (KK-43). Genellikle cuma günü yağmur duası için tüm köylü toplanır, harman yerine çıkar yağmur için dua eder (KK-15). Ürüne, bolluk için Kur'an, mevlit okutulur, dua edilir "Allah'a şükür" denir (KK-14, KK-25). Harman sonunda ürün bereketliyse şükür namazı kılınır (KK-18). Verim iyi ise iş bittiğinde veya aralarda, tarla sahibi şükür için kurban kestirir ve etiyle halka, işçilere yemek verir. Bu yemekler her gün birinin evinde verilebilir. Yemeklerde mahsul hakkında konuşulur, mâniler, türküler söylenir (KK-23, KK-37). Çiftçi, verim yüksekse Allah'a şükür eder ve helva yapıp dağıtır. Bazı yörelerde de mahsulle "börtme" denen bir yiyecek yapılarak cevizle beraber dağıtılır ya da buğdaylar bir araya getirilerek "piynap" yapılır (KK-44).

Zekât ve yemlik toplama uygulamasında, öncelikle eşlerden helallik istenir. Genelde erkek kadından ister. Kadın helallik verirse, harman sonunda kadının payından da erkeğin payından da fakire yardım edilir. Ürün sahibi fazla ürün elde ederse camiye, Kuran kursuna veya okula yardım yapar (KK7). Ürün toplandıktan sonra ürünün yüzde onu veya bir miktarı ihtiyacı olanlara zekât verilir. Zekât verilmezse ürünün bereketi kaçar. Burada, "Allah yolunda bir şeyler feda etmek" anlayışı hâkimdir (KK-38). Harmanın üstüne gelen olursa, mutlaka ona da en az bir sırik ya da bir avay buğday verilir. Onun da gözü kalmasın istenir. Bununla ilgili şöyle bir rivayet anlatılır: "Adamın biri harmanı bitirmiş. O sene mahsulü iyi olmuş. Karşı köyden yanına gelen bir adam ondan buğday istemiş fakat o vermemiş. O zaman adam tek bir buğdayın yarısını istemiş, diğeri yine vermemiş. O zaman yabancı, 'Harmanın dağ, olsun üstünde bir ağaç bitsin!' demiş. Mahsul sahibi bir bakmış ki her şey toprak olmuş. Bu hikâye bir muska olmuştur." (KK-48).

Ürünün bir kısmı fakire "yemlik" adı altında verilir. Harmana yardım edenlere, ihtiyaç sahiplerine veya ırgatlara üründen bir miktar verilir. Bazı yörede bir teneke buğday, bazı yerlerde bir "urub" (5 kg. kadar) bazı yörelerde ürünün yüzde onu, bazı yörede tarlada kalan ürünün fazlası gibi (KK-20). Yemlik, isteyenlere Allah rızası için sadaka niyetine verilirdi. Buğdayı az olanlar bir ya da iki "sahan" (tabak) çok olanlar da ya bir torba ya da bir teneke buğday verirler. Günümüzde, önceki dönemler kadar yaygın olmasa da öksüzlere, yetimlere, evi yananlara ve bazı öğrenci yurtlarına yemlik verilir (KK-1). Abdallar, bazı civar köylerde buğday biçilirken tarla sahibinden yemlik isterler. Ayrıca eşi ölenler veya kimsesi olmayanlar da yemlik toplar-

lar. Çocuklar evleri dolaşarak “yemlik toplama” adı altında buğday toplar. Ev ev dolaşıp yemlik toplama geleneği günümüzde yok olmak üzeredir (KK-5). Diğer yandan akrabalara, komşulara da üründen bir miktar verilir. Buna “harmancılık” denir. “Çinik”, “gülele”, “höşür”, “urub”, “teneke”, birer buğday ölçüğüdür (KK-50).

Tarladan çıkan mahsul elenir, hasadın bir kısmı un yapılmak üzere değirmene gönderilir. Buğday değirmende çekilerek bulgur yapılır. Kalanı yarma olmak üzere kaynatılır. Yarma için de buğday, “sohu” taşının içine konulup tokmaklarla dövülür. Buğday kaynatılırken ürün sahibinin evinde toplanılır. İmece usulü yardım edilir. Buğday kaynatıldıktan sonra kilimlerin üzerine serilir, kurumaya bırakılır, temizlenir. Bu işler yapılırken genç kızlar şarkı, türkü söylerler. Bütün işlemler bitince ev sahibi yemek verir (KK-31).

Buğday haşlanıp bulgur haline getirilir. Bulgur üzerine tereyağı ve şeker konarak evlere dağıtılır. Bu geleneğe “silika” denir (KK-38). Büyük kazanlarda buğday pişirilir ve buna “hedik” denir. Hedik kuruması için yere serilir. Kuruyan hediğin içinden taş ve çavdarlar ayklanır. “Dink” denen büyük bir taşın üstüne kurutulan buğdaylar dökülür. At, taşı çevirir, buğdayı ezer. Bulgurun yüzündeki kepek alınır, kurutulur, çekilir ve kışa saklanır (KK-29). Tam kurumamış buğday başakları ateşte ütülür ve pişen buğdaylar yenir. Kuruyan ve ayıklanan buğday tencerelere konur, ateşte kavrulur. Buna da “kavurga” denir (KK-33). Buğday yıkanıp kazanlara koyularak bulgur gibi kaynatılır. Buna ise “gölle” denir. Gölle, harman yerinde yardım eden kadınlara, işçilere ve çocuklara dağıtılır (KK-1). Buğday orakla biçilirken ekin sahibi ekinin yeşil başaklarını toplar. Harman yerinde ateş yakılıp buğdayın kılıcı o ateşe tutulur. Kılıç kavrulunca geri çekilip elde ovularak, savrulup temizlenerek yenir. Buna da “firik” denir. Firik günümüzde de yapılır (KK-1). Buğdayı, darıyı tenekenin içine katıp ateşte kavururlar. Sonra da el değirmeninde öğütürler. Buna “pungut” denir. El değirmeni iki büyük taştan oluşur. Üstteki büyük taşın ortası delik olur. Buğdayı veya darıyı o delikten dökerler. Alttaki taş ise öğütülen buğday veya darının kenardan dökülmesini sağlar. Bu iki tahılın yanı sıra “küncü”yü (susam) de kavurup şerbete çevirip kavrulmuş mısır ve buğdayla karıştırıp köfte biçimine getirerek bir tür tatlı elde edildirdi (KK-1).

Eski zamanlarda özellikle göçer topluluklarda, çadırda yaşadığı için buğdayı koyacak yer sıkıntısı vardı. Bunun için toprak kazılarak, bir oda büyüklüğünde, bir insan boyu derinliğinde bir kuyu oluşturulurdu. Buğday, kazılan bu kuyuya konularak üzeri çul ve muşambayla (naylon) örtüldükten sonra toprakla kapatılırdı. İlaç atılmadığı halde toprağın altındaki buğdaya

bit, böcek düşmezdi. Kış gelince buğday nemlenip çürümesin diye topraktan çıkarılıp torbalara konularak çadırdaki muhafaza edilirdi. Bu yöntem Adana Karaisalı’da günümüzde de uygulanmaktadır (KK-1).

Harman sonu ürünler için güreşler, davul-zurna eşliğinde oyunlar, yemek ve sohbetler, yarışmalar vb. eğlenceler, şenlikler, festivaller düzenlenir. En iyi verimi veren ürünler seçilir. Belediye başkanı, ziraat mühendisleri, çiftçiler davul zurna eşliğinde gelir. Birinciye tarım makinesi vb. ödüller verilir. Tekerlemeler söylenir, türküler okunur. Gösteriler, halaylar, konserler olur (KK-46). Harman sonuna akrabalar çağırılır. Davul-zurna çalınır, bazı yerlerde silah sıkılır. Kimi köyler, topluca eğlence düzenler. Bazı aileler de kendi aralarında eğlence yaparlar (KK-30, KK-42). Eskiden şenlikte sinsin (simsime) oynanırdı. “Simsime” oyununda, bir sininin içine ateş yakılır ve insanlar etrafına oturur, içlerinden birisi de onların etrafında dönerek birine vurur ve vurulan kişi vurana kovalardı. Ayrıca, erkekler aralarında iddiaya girerlerdi (Yiyebilirim yiyemezsin gibi). Köyün gençleri “kincirak” denen bir aracın üstüne binerler, bir kişi de onları çevirirdi. Buğdayın konduğu çuvalın dibine bir taş konur. Bu çuval genç kızlara açtırılır. Düğün ekmeği yaptırılır (KK-26).

Mısır hasat eden köylü, tarlada kalan bütün mısır saplarını yakar (anız yakma) ya da çift sürülür. Harman temizlenir. Böylece hasadın bittiği bildirilir. Daha sonra, tarla temizlenerek toprak dinlenmeye bırakılır (KK-35, KK-45). Çift ürün yetiştirileceği zaman ocak ayında, kasımda ekilmiş tohumlardaki fideler hazırlanan yastıklara nakledilir. “Yastık”, ekimin yapılması için uygun ortamın hazırlandığı yerdir. O ürün iki ay sonra hasat edilir ve diğer ürünün hazırlığı başlar (KK-31). Pamuk hasadı sonrası bir kısım pamuk, komşu kadınların yardımıyla tohumlardan ayrılır. Bu pamuk gelinlik kızların çeyizinde kullanılır. Hasattan sonra parası olan, bankaya koyar veya ev, araba, inek, motor, altın alır. Düğünler de genellikle harmandan sonra yapılır (KK-39).

Çukurova’da harman ve hasattan sonraki uygulama ve inanışlar incelendiğinde iki noktanın öne çıktığı görülür. Bunlardan ilki, hasadı yapılan ürünün bolluğu ve bereketi karşısında duyulan şükran ve minnet duygularının ifadesi için yapılanlar diğeri ise harman ve hasatta beraber çalışan köylünün, iş sonunda eğlence ve yarışmalarla yine bir arada yer alarak bolluk ve bereketi eğlenceler yoluyla kutlamasıdır.

Ürünün hasadından sonra yapılan şükür duası ve şükür namazı, Kuran okunması, Mevlit dinlenmesi, hasat öncesinde adanan kurbanın kesilmesi, ürünün geliriyle yıllık zekâtının verilmesi, İslâmiyet’i güçlü bir şekilde benim-

seyen insanımızın yüzyıllardır uyguladığı ritüellerdir. Kültürümüzde harman ve hasattan sonra yapılması adet olmuş uygulamalar içinde en dikkati çekiçi olan ise, zekât ve “yemlik toplama” geleneğidir. İslam dininin temel şartları arasında yer alan zekât kuralına göre çiftçi, eşinin de helalliğini almak şartıyla mahsulünün yüzde onu kadarını zekât olarak verir. Şükür kurbanının kesilmesi, kurbanın etiyle ve mahsulün bir kısmıyla çeşitli şekillerde yemekler hazırlanarak çalışanlara, ırgatlara toplu yemek verilmesi, helva yapılıp dağıtılması, “hedik”, “gölle”, “kavurga”, “firik”, “pungut”, “silika” gibi yöresel adlarıyla bilinen bilimum buğday aşının kalabalığa dağıtılması adetleri, İslamiyet’te olduğu gibi ağırlıklı olarak İslamiyet öncesi inanç sistemlerinin de izlerinin günümüzde toplumumuzda halen yaşatıldığının bir göstergesidir.

Harmana yardım edenlere, fakirlere, ihtiyaç sahiplerine, ırgatlara, eşi ölen kadınlara, öksüz ve yetim çocuklara, kimsesizlere, Abdallara, Çingenelelere, evi yananlara, öğrenci yurtlarına, cami derneklerine, isteyenlere vd. gücü ölçüsünce “yemlik” verilir. Allah rızası için sadaka niyetine dağıtılan yemlik verilmezse, ürünün bereketinin kaçacağına, alamayanların gözünün kalacağına inanılması, “Allah yolunda bir şeyleri feda etmek” anlayışının bir yansıması olduğu gibi bizi sadaka ve kansasız kurban uygulamalarına da götürmektedir. Sadece hasat sonunda değil hasat sırasında da harmanın üstüne gelip de bir şeyler isteyen, göz hakkı olduğu inancıyla payının verilmesi, aksi halde edebileceği bedduanın tutması halinde büyük felaketlerin gerçekleşebileceğinden duyulan korku, yemlik âdetinin oldukça canlı bir şekilde yaşamasını sağlamıştır. Köyün çocuklarının, aynı yağmur yağdırma töreninde olduğu gibi toplanarak ev ev dolaşip yemlik toplamaları da bu geleneğin yaşamasını ve törenin icra bağlamında halen yaşatılmasını sağlamaktadır.

Çukurova’da harman ve hasattan sonraki uygulama ve inanışlar incelendiğinde öne çıkan ikinci unsur eğlencedir. Harman sonunda düzenlenen konserler, şenlikler, festivaller, güreşler, ödüllü yarışmalar, sohbet toplantıları, davullu zurnalı, halk oyunlarının oynandığı, halayların çekildiği, bazen silahların sıkıldığı eğlenceler; çeşitli oyun aletlerine binme yarışmaları, çekişmeli ve rekabete dayalı yarışmalar; işin zahmetini çekerken olduğu gibi iş bittikten sonra bunun zevkini sürerken de birlikte davranan halkımızın, kolektif bilinci yaşatmaya devam ettiklerinin bir göstergesidir.

Harman ve hasattan elde edilen gelir ve saklanan mahsul, bir ailenin bir yıllık birikimidir ve ihtiyaçların karşılanacağı çoğunlukla yegâne kaynaktır. Mahsulden ayrılan kısımların yıllık yemeklik tüketiminde kullanılması,

pamuk hasadı yapıldıysa üründen bir kısmının genç kızların çeyizlik hazırlıkları için ayrılması, kalan paranın taşınır ve taşınmaz yatırımlara ayrılması ve nihayetinde ailede evlenme çağındaki gençlerin düğünlerinin yapılması, hep harman ve hasat sonuna bırakılan işlerdir. Harman ve hasadı yapılan ürünün, bir ailenin bir yıllık geçimini sağlayacak olması nedeniyle, her adımda bu kazancın kaybedilmemesini ve daha da artırılarak bolluk ve bereket içinde çoğalmasını sağlamaya yönelik adımlar atıldığı görülmüştür. Bu çerçevede, yapılan işlemler, bolluk-bereket, uğur, İslam dininin etkileri ve kolektif katılım ilkelerine uygun olarak gerçekleştirilirler. Geçimi doğaya dayanan köylülerin, yaşamak için ürüne ihtiyaçları vardır. Ürünün bol ve verimli olması için de doğayla barışık olmak gerekir. Bunun gerçekleşmesi için, “dua etmek”, adak adamak, “kurban kesmek ve “yağmur duasına çıkmak” gibi faaliyetler gerçekleştirilir.¹

Sonuç

Bereketli topraklarıyla bilinen Çukurova, binlerce yıldır tarımın her tür-lüsüne ev sahipliği yapmış ve tarım faaliyetleri, halkın ana geçim kaynağını oluşturmuştur. Çukurova’da tarıma bağlı halk ekonomisinde harman ve hasat ile ilgili uygulamalar, gelenekler ve inanışların oldukça çeşitli ve zengin bir görünüm arz ettiği tespit edilmiştir. Konuyla ilgili derlenen malzeme üç kısımda değerlendirilmiştir: 1. Harman ve hasat öncesindeki uygulamalar, gelenekler ve inanışlar, 2. Harman ve hasat sırasındaki uygulamalar, gelenekler ve inanışlar, 3. Harman ve hasattan sonraki uygulamalar, gelenekler ve inanışlar.

Harman ve hasat öncesindeki uygulamalar, gelenekler ve inanışlar incelendiğinde, işe başlarken hayırlı bir zaman arayışının önemli olduğu görü-lür. Sabahın erken vakti, bulutsuz, güneşli bir hava, hasat için uğurlu ve şanslı kabul edilir. Halk arasında “sağ” tarafa yüklenen uğur nedeniyle sağ ayakla ve besmele çekerek tarlaya girmek, ürünün hasadının bolluk içinde olacağı inancıyla örtüşür. Çift başlı başağın bulunmasının şans ve uğur getireceğine inanılması, hasat öncesinde ürünün bol olması için adaklar adanması, İslamiyet öncesi inanç öğelerinin hasat ve harman geleneklerinde yaşadığını gösterir.

Harman ve hasat sırasındaki uygulamalar, gelenekler ve inanışlara göz atıldığında, imece geleneğinin, kolektif katılımın, yardımlaşma ve dayanışma kültürünün güçlü bir şekilde devam ettiği söylenebilir. Ortak katılımı yapılan işler sırasında halk edebiyatının çeşitli türlerinin icrası, bu türlerin

¹ Tarımla ilgili inanış ve uygulamaların ritüel ve büyü temelli analizi için bk. (Yolcu, 2018).

icra devamlılığını sağlamakta ve yeni nesillere aktarımında önemli bir rol üstlenmektedir. Hasat sırasında oynan oyunlarda, ödülün de cezanın da sembolik olduğu çekişmeli yarışmalarda, sınamalarda, şakalaşmalarda, halk bilimi verilerinin eğlenmek, hoşça vakit geçirmek, işi kolay kılmak işlevleriyle öne çıktıkları görülmektedir. Hasat ve harman etkinliklerine köyde hemen herkesin katılması, toplumun tüm yaş grupları ve sosyal çevrelerini iş ve üretim ortamında bir araya getirmekte, bu da toplumsal hayatın ve temel iletişimin bu mecralarda sürdürülmesine neden olmaktadır. Harman ve hasat, bu yönüyle de sosyalleşmeye, kişiler ve gruplar arasındaki iletişim katkı sağlayarak kültürün aktarılmasına olanak tanımaktadır.

Harman ve hasat sonrasındaki uygulamalar, gelenekler ve inanışlar incelendiğinde iki noktanın öne çıktığı görülür. Bunlardan ilki, hasadı yapılan ürünün bolluğu ve bereketi karşısında duyulan şükran ve minnet duygularının ifadesi için yapılanlar, diğeri ise iş sonunda bolluk ve bereketi eğlenceler yoluyla kutlamasıdır. Ayrıca, harman ve hasattan sonra yapılması adet olmuş uygulamalar içinde en dikkati çekici olan ise, zekât ve “yemlik toplama” geleneğidir. İş sonunda düzenlenen eğlenceler ve kutlamalar, kolektif bilincin yaşatılmaya devam edildiğinin bir göstergesidir. Medeniyetteki gelişmeler arttıkça, insanoğlu doğaya daha az bağlı hale gelmiştir. Ancak geçmişte çok önemli işlevler üstlenen bazı büyüsel uygulamalar ve doğa dinlerinin izleri, günümüze azalarak da olsa gelebilmiştir. Bugün yörede, hala uygulandığı tespit edilen bu eski inanç sistemlerinin, büyüsel pratik ve çağrışımların izleri, bizi bu sonuca götürmektedir.

Kaynakça

- Adana Valiliği (1973). *Adana İl Yıllığı*. Adana: Kemal Matbaası.
- Dernek, Zeynep (2006). “Cumhuriyet’in Kuruluşundan Günümüze Tarımsal Gelişmeler”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 1(1): 1-12.
- Direk, Mithat (2010). *Tarım Tarihi ve Deontoloji*. Konya: Eğitim Akademi Yayınları.
- Doğan, Zeki vd. (2015). “Türkiye’de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış”. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1): 29-41.
- Ener, Kasım (1939). “Adana Çiftçiliğinin 80 Yıllık Yakın Tarihi Üzerinde Etütler”. *Görüşler Dergisi*, 17: 3-5.

- Kafesoğlu, İbrahim (1997). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kıral, Taner ve Akder, Halis (2000). “Makro Ekonomik Göstergelerle Tarım Sektörü”. *Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi (Ankara, 17-21 Ocak 2000)*, C.1. Ankara: TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, 1-18.
- Özarıslan, Metin ve Karataş, Hicran (2016). “Halk Ekonomisinde Mübadele: ‘Örüden Tutma Kardaşlık’ Örneđi”. *Millî Folklor*, 110: 17-29.
- Özçelik, Ahmet (2005). *Tarım Tarihi ve Deontoloji*. Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları.
- Şenesen, İsmail (2019). “Çukurova’da Tarıma Bağlı Halk Ekonomisinde Ekim ve Dikim Gelenekleri”. *6. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi, Sosyal Beşerî ve İdari İlimler Tüm Metin Bildiri Kitabı (Gaziantep, 26-27 Nisan 2019)*. Elâziğ: Asos Yayınevi, 781-794.
- Tolan, Öner (2006). *Bizans Devletinde Ziraat*. Yüksek Lisans Tezi. Elâziğ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yavuz, Fahri (2005). *Türkiye’de Tarım*. Ankara: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Yayınları.
- Yolcu, Mehmet Ali (2018). “Türk Halk Kültüründe Tarımsal Ürünlerin Bolluđunu Amaçlayan Ritüeller ve Büyüsel İşlemler”. *Motif Akademi*, 23: 90-95.

Ek: Kaynak Kişii Listesi

- KK-1: Keziban Korkmaz, 1930 doğumlu, öğrenimi yok, ev hanımı, İmamoğlu (Görüşme: 24.11.2018).
- KK-2: Halil Arabacı, 1939 doğumlu, ilkokul mezunu çiftçi, İmamoğlu (Görüşme: 24.11.2018).
- KK-3: Ali Koyuncu, 1944 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Kozan (Görüşme: 25.11.2018).
- KK-4: Halil Kirli, 1947 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Kozan (Görüşme: 25.11.2018).
- KK-5: Musa Arslan, 1955 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Kozan (Görüşme: 25.11.2018).
- KK-6: Mustafa Ercan, 1948 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Kozan (Görüşme: 25.11.2018).
- KK-7: Mahmut İmeci, 1965 doğumlu, lise mezunu, çiftçi, Kozan (Görüşme: 25.11.2018).

- KK-8: Abdullah Özçeli, 1935 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Kozan (Görüşme: 25.11.2018).
- KK-9: Osman Akan, 1955 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Kadirli (Görüşme: 08.12.2018).
- KK-10: Cabbar Soytorun, 1933 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Kadirli (Görüşme: 08.12.2018).
- KK-11: Güner Örtlek, 1945 doğumlu, lise mezunu, emekli, Kadirli (Görüşme: 08.12.2018).
- KK-12: Hasan Özturun, 1955 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Kadirli (Görüşme: 08.12.2018).
- KK-13: İsmail Künü, 1942 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Kadirli (Görüşme: 08.12.2018).
- KK-14: Ayşe Bozdoğan, 1945 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Kadirli (Görüşme: 08.12.2018).
- KK-15: Mustafa Karaçil, 1955 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Ceyhan (Görüşme: 09.12.2018).
- KK-16: Ali Kondu, 1937 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Kürkcüler-Ceyhan (Görüşme: 09.12.2018).
- KK-17: Cemal Aras, 1948 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Yakapınar-Ceyhan (Görüşme: 09.12.2018).
- KK-18: Habib Ünal, 1953 doğumlu, lise mezunu, çiftçi, Ceyhan (Görüşme: 09.12.2018).
- KK-19: Cemal Arıcı, 1952 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Ceyhan (Görüşme: 09.12.2018).
- KK-20: Halit Tokmak, 1934 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Ceyhan (Görüşme: 09.12.2018).
- KK-21: Müjdat Eser, 1932 doğumlu, ortaokul mezunu, çiftçi, Ceyhan (Görüşme: 09.12.2018).
- KK-22: Candan Karataş, 1970 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Ceyhan (Görüşme: 09.12.2018).
- KK-23: Harun İldeş, 1935 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Ceyhan (Görüşme: 09.12.2018).
- KK-24: Mehmet Atay, 1970 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Karaisalı (Görüşme: 15.12.2018).

- KK-25: Mustafa Zeytun, 1932 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Karaisalı (Görüşme: 15.12.2018).
- KK-26: Mehmet Bal, 1950 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi-şoför, Düziçi (Görüşme: 15.12.2018).
- KK-27: Kemal Akpınar, 1951 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Aladağ (Görüşme: 26.01.2019).
- KK-28: Tunahan Özçelik, 1960 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Aladağ (Görüşme: 26.01.2019).
- KK-29: Bayram Yıldırım, 1954 doğumlu, ortaokul mezunu, çiftçi, Aladağ (Görüşme: 26.01.2019).
- KK-30: Furkan Emir, 1955 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Aladağ (Görüşme: 26.01.2019).
- KK-31: Ömer Yücel, 1954 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Aladağ (Görüşme: 26.01.2019).
- KK-32: Rifat Keten, 1950 doğumlu, ortaokul mezunu, çiftçi, Aladağ (Görüşme: 26.01.2019).
- KK-33: Ali Türkoğlu, 1935 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Karataş (Görüşme: 02.02.2019).
- KK-34: Fikri Türkoğlu, 1928 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Karataş (Görüşme: 02.02.2019).
- KK-35: Ahmet Sönmez, 1921 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Karataş (Görüşme: 02.02.2019).
- KK-36: Mustafa Genç, 1945 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Karataş (Görüşme: 02.02.2019).
- KK-37: Ahmet Atasoy, 1948 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Karataş (Görüşme: 02.02.2019).
- KK-38: Songül Dönmez, 1962 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi Karataş (Görüşme: 02.02.2019).
- KK-39: İbrahim Demir, 1959 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Adana (Görüşme: 03.02.2019).
- KK-40: Barbaros Okuşluk, 1973 doğumlu, ziraat mühendisi, Adana (Görüşme: 03.02.2019).
- KK-41: Ahmet Erdem, 1957 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi Adana (Görüşme: 03.02.2019).

- KK-42: Yavuz Sağlam, 1945 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Adana (Görüşme: 03.02.2019).
- KK-43: Cenk Erdemişik, 1965 doğumlu, üniversite mezunu, çiftçi, Adana (Görüşme: 03.02.2019).
- KK-44: Turgut Tekin, 1968 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Adana (Görüşme: 03.02.2019).
- KK-45: Avni Sarıca, 1950 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Adana (Görüşme: 03.02.2019).
- KK-46: Mustafa İnce, 1955 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Adana (Görüşme: 03.02.2019).
- KK-47: Dursun Demirezen, 1938 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Tarsus (Görüşme: 03.02.2019).
- KK-48: Abdullah Dalgıç, 1930 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Hacıhamzalı-Tarsus (Görüşme: 03.02.2019).
- KK-49: Ali Topaksu, 1941 doğumlu, ilkokul mezunu, çoban, Mersin (Görüşme: 03.02.2019).
- KK-50: Kanbolat Duru, 1930 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Tepeköy-Mersin (Görüşme: 03.02.2019).

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Teşekkür: Çalışmanın veri toplama aşamasında, başta Keziban Korkmaz olmak üzere, benimle görüşme yapan tüm kaynak kişilere teşekkür ederim.

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışmanın verileri 2020 yılından önce toplandığı için geçmişe dönük etik kurul belgesi alınmamıştır, ancak araştırma etiğine uyulmuştur.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Acknowledgment: *I would like to thank all the resource persons who interviewed me, especially Keziban Korkmaz, during the data collection phase of the study.*

Ethics Committee Approval: *Since the data of this study were collected before 2020, ethics committee approval retroactively was not obtained; however, research ethics were followed.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*